

AZ UTOLSÓ GYUFÁTÓL AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚIG

*Pechán József (1875–1922) festői pályája
az indulástól a kibontakozásig*

FROM THE LAST MATCHSTICK TO THE FIRST WORLD WAR
The beginning and unfolding of the artistic career of József Pechán (1875–1922)
OD POSLEDNJE ŠIBICE DO PRVOG SVETSKOG RATA
Slikarski put Jožefa Pehana (1875–1922) od početaka do procvata

NÉMETH FERENC

PhD, professor, dr., művelődéstörténész

Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, egyetemi rendes tanár

Létünk című folyóirat, főszerkesztő (2003–2007/3.)

ferencnemet@yahoo.co.uk

ÖSSZEFOGLALÓ • Úgy tűnik, hogy a budapesti Tavasz Szalon gyűjteményes tárlata indította el Pechánt a népszerűség útján, 1899 áprilisában, amikor is tizenkét teremben, több mint kétszázhusz magyar festő hatszáz képet állított ki. Közöttük első, jól sikerült alkotását, *Az utolsó gyufát*. E tanulmány kevésbé ismert, első világháború előtti művészi pályáját igyekszik felvázolni, számba véve közös tárlatait az akkori fiatal magyar képzőművészekkel, s kitérve a korabeli műbírálók értékelésére is. 1914 februárjában, néhány hónappal az első világháború kitörése előtt, Pechán József egy palicsi festőkolónia ötletét osztotta meg a *Bácskai Hírlap* olvasóival, az év májusában pedig már itthonról köszöntötte – táviratban – Rippl-Rónai Józsefet, aki a bécsi Künstlerhaus tavaszi tárlatán elnyerte a kiállítás legnagyobb díját, az osztrák állami nagy aranyérmét. A háború megpróbáltatásai közepette, festőnkből egy rövid időre hadifotós és hadirajzoló lett. Egészségi állapota miatt azonban nem sokáig maradhatott a hadsereg kötelékében. Leszerelt, s néhány évvel később, 1922. március 6-án fél hét tájt, szívizélhűdésben hunyt el a verbászi kaszinóban, negyvenhét éves korában. A *Magyarország* című lap egy rövid, négy soros hírben tudatta egykori magyarországi barátaival, hogy életpályája lezárult. Az impériumváltás után jórészt csak barátai őrizték emlékét.¹

¹ A százötven évvel ezelőtt született Pechán József emlékére.

KULCSSZAVAK • Pechán József, Az utolsó gyufa, a Művészház és festői köre

BEVEZETŐ

Azon a tavaszi tárlaton 1899 áprilisában, amelyen a *Hazánk* című lap műbírálójának értékelése szerint „a századvégi impresszionista irány dühöng”, míg a közönség körében a művészetbarátok mellett „elegáns és zsiros piktorok, nagykalapu és vörös sapkás szobrászok, aranylánczos és gyémántmelltüs építészek” (SÉTA), valamint ismert műbarátok és hírlapírók is helyet kaptak. Pechán alkotása az ötödik teremben kapott helyet, Györök Leó, Veress Zoltán, Strobl Zsófia és Konek Ida festményeinek társaságában. Alkotásáról pedig azt olvassuk, hogy „paraszt gyerekei gondosan óvják a meggyújtott »utolsó gyufát«, hogy a szél el ne fujja, mert akkor nincs mivel rágyujtani” (uo.). A *Magyar Ujság* kritikusa szerint az ötödik teremben „[a] vászon nagyságával feltűnik Pechán József figurális képe: »Az utolsó gyufa«. Az a meglepően új jelenet ragadta meg figyelmét, hogy fiatal ficzkók a fal tövébe huzódva, a cigarettázás fájdalmas élvezetének hódolnak. A szegény fiuk sápadtak s düllöngnek, de nem a szivarfüst miatt, hanem a levegő híján, melyben ez a kép »bővelkedik«” (A TAVASZI).

Noha Pechán első bemutatkozása a nagy nyilvánosság előtt nem is volt kimondottan tüneményes, csak figyelemfelkeltő, mindenképpen behozta nevét a szakmai körökbe, s éppen e kiállított munkája alapján jogosult arra, hogy 1899 júniusában meghívást kapjon az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat által szervezett 1899–1900. évi téli és 1900. évi tavaszi nemzetközi kiállításra (MAGYAR 347). Ugyanis, a Társulat szabályzatának második paragrafusa szerint, meghívást csak az a festő kaphatott, aki a Társulat valamelyik korábbi kiállításán részt vett. Miután Pechán ezt a feltételt teljesítette, számára is megérkezett a meghívás (MAGYAR 345).

Fiatal művészünket egy másik megtiszteltetés is érte: *Az utolsó gyufát* beválogatták azon tizenöt képzőművészeti alkotás közé, amelyeket még 1899 decemberében, sorozatban jelentetett meg Silberer Béla budapesti, Kálvária téri (művészi) képeslapkiadó (MAGYAR MŰVÉSZET). Pechán mellett a képes levelezőlap sorozatban kapott helyet Nádler Róbert, Konek Ida, Baditz Ottó, Tolnay Ákos, Neogrády Antal, Karvaly József, Telcs Ede, Vajda Zsigmond, Szenes Fülöp, Bihari Sándor és Kacziány Ödön egy-egy alkotása is (uo.). A művészi sorozat megjelentetésének többek között az volt a célja, hogy kiszorítsa a külföldről beözönlő, gyarló kiállítású képeslapokat, s hogy külföldön is népszerűsítse a magyar képzőművészetet (uo.). A hatkrajcáros levelezőlapokat 1899 decemberében már nagyban hirdették a magyar lapok (KÉPES).

Pechán József (A szerző gyűjteményéből)

Érdekességként mondjuk el, hogy a sokoldalú Pechán, aki a századforduló éveiben sokat ingázott Budapest és Verbász között, 1900. szeptember 30-án részt vett a Verbázi Kerékpáros Egylet „nagy országuti kerékpárversenyén”, amelyen szenior kategóriában a kilenc kilométeres távot 28 perc alatt tette meg, és a harmadik díjat érdemelte ki (KERÉKPÁRVERSENY).

1903-ban a tanulás és tapasztalatszerzés fázisában, egy nyarat Hollósy Simon művésztelepén töltötte, s egy évre rá, *Póttartalékos* című festményével „általános tetszést aratott az 1904-ik évi tárlaton, sőt a király hízeltgő elismerését is kivivta” (BOROVSKY 535).

1906 áprilisában a Múcsarnokban megrendezett nagyszabású tavaszi tárlaton több fiatal festőművész mutatkozott be, közöttük Pechán is (LYKA 404). Mint az *Uj Idők*ben olvassuk:

„Tucatszámra akadunk [...] olyan tehetségekre, akik még rügyfakadás, virágbontás előtt állnak, s mégis kész gyümölcscsel akarnak máris kedveskedni. [...] Az első, ami minket a fiatalság munkáin meglep, az, hogy egy szikrányi naivság sem látszik meg rajtuk. Bizonyos irányban s bizonyos fokig kitanult a kéz. [...] Csak néhány termen kell átsétálnunk, hogy képet kapjunk a festő-gárdáról, amelyet fiatalnak kell tartanunk, mert még egyáltalán nem, vagy csak rövid idő óta szerepel kiállításainkon” (LYKA 404).

Nos, Pechán is ezek közé a törekvő fiatalok közé tartozott, akik éppen akkor bontogatták szárnyukat, s léptek alkotásaikkal a műértő közönség elé. Ezen a tárlaton, a tizedik teremben két munkája keltette fel valamelyest az érdeklődést: önarcképe, valamint *Utolsó napsugár* című munkája. A korabeli laptudósítás szerint „Pechán József önarcképe nem lépi túl az iskolai gyakorlatot, s ezért nem igényel bővebb ismertetést, »Utolsó napsugara« viszont jól megnézett apróság” (LYKA 405). Ugyanakkor a *Magyarország* képzőművészeti kritikusa Pechán önarcképét „érdekesnek” (TAVASZI 3) minősítette.

A MŰVÉSZHÁZ ALKOTÓI KÖZÖTT

Amikor 1909 végén megalakult a Művészház, Pechán is a másként gondolkodó és alkotó, modern, fiatal festők körébe lépett. A korábban létező Múcsarnok és Nemzeti Szalon nem tudott maradéktalanul teret biztosítani a fiatal művészeknek, s esélyt adni nekik az érvényesülésre. Ezt a hiányt szándékozta pótolni a Művészház, amely 1909. december 8-án nyitotta meg kapuit a Váci utcában dr. Rózsa Miklós kezdeményezésére, és gróf Teleki Géza és Iványi-Grünwald Béla elnökletével (A MŰVÉSZHÁZ [1]). Azzal Budapesten külön

hajlékot kapott a modern magyar művészet. Benne az egy művészi hitvallást vallók külön csoportokba tömörülhettek, s így minden művészi iránynak megvolt a maga külön kiállítása, s volt lehetőség a rokon irányú művészegyeniségek együttműködésére, barátkozására is. Egyik különlegessége volt, hogy évente egy kiállításon zsűrimentesen állíthattak ki. Kezdetől fogva „példátlanul lelkes támogatása” (A MŰVÉSZHÁZ [2]) volt a fiatal képzőművészek részéről, s alig kétévi fennállás után már 1995 tagot számlált. Saját, kéthetenként megjelenő közlönye is volt, a *Kultura*.²

Tevékenységet 1909 decemberében kollektív kiállításokkal kezdte. Az elsők a festőművészek közül Boromisza Tibor, Borszéky Frigyes, Egry József, Góth Móric, Littkey Antal, Plány Ervin és M. Vészi Margit mutatta be alkotásait, valamint két szobrász: Liipola Yrjö és Kisfaludi Stróbl Zsigmond (A MŰVÉSZHÁZ [2]).

A Váci utcai festői tömörülést 1910 januárjában – a második csoportos tárlat megrendezése kapcsán – a *Magyarország* többek között így méltatta:

„Legfiatalabb művészeti egyesületünk, amely alig egy hónap előtt nyitotta meg először kapuit, ma már második csoportos kiállítását mutatta be a sajtó képviselőinek a Váci-utca 9. szám alatt[i] Művészházban. // Képzőművészetünk jelentős produktív erejét mutatja, hogy a tárlatok ilyen sűrűn követhetik egymást. Szívesen üdvözöljük ezt a tényt mindannyiszor, amikor a kvantum nem megy a kvalitás rovására. Konstatáljuk, hogy az anyag, amely a határozott missziót teljesítő új egyesülésnek ezen a második kiállításán rendelkezésére állott, túlnyomó részben kvalitásos anyag s kiállja a nyilvános kritika tüzét” (MAGYAR 9).

Az igazsághoz tartozik, hogy a Művészház dinamikus tevékenységét és egymást követő tárlatait, meg annak művészi színvonalát nem minden lap fogadta annyi jóindulattal, mint a *Magyarország*. Sőt! Igen ellentétes vélemények és nézetek láttak napvilágot. Így a *Pesti Hírlap* (a második tárlat kapcsán) címben hozta, hogy „(A Művészház – dilettáns ház)”, hogy a tárlat alacsony színvonalú, amelyen az „izléstelenség és az alacsony színvonal dominál”, azaz „egy mindenekfölött unalmas ultra-dilettantizmus” (MŰVÉSZHÁZ – DILETTÁNS HÁZ).

A *Budapesti Hírlap* pedig azon a véleményen volt, hogy „[a] legujabb képzőművészeti egyesülés ugyancsak szorgalmasan dolgozik..., és nyilván

² *Kultura* [!Kultúra] – irodalmi, művészeti, kritikai képes havi folyóirat. Szerkeszti: Ámon Vilmos. Kiadja: Röttig Gusztáv és Fia (1911–1913).

mutatja a komoly fölfelé törekvés jeleit. [...] Az egész gyűjtemény frissen és kellemesen hat, mindenkifölött pedig a művészetnek, az igazinak félre nem ismerhető szavával szól hozzánk” (A MŰVÉSZHÁZ MÁSODIK). Az *Élet* műkritikusa a Művészház második tárlatát gyengének minősítette, megjegyezve, hogy „[a] kiállítók művei között érdekes fölfedezésekre jutunk. Például arra, hogy a legtöbben dekoratív hatásokra törekednek” (A MŰVÉSZHÁZ MÁSODIK 90). Az *Ujság* nem csekély jóindulattal méltatta a tárlatot:

„A Művészház [...] második kiállítása talán még az elsónél is nagyobb meglepetés. A mit a neoimpresszionisták rendszertelenül cselekszenek, az itt öntudatosan le van szűrve, a mit amazok gyötrelmesen keresnek, azt a Művészház művészei már meg is találták” (A MŰVÉSZHÁZ KIÁLLÍTÁSA).

Más véleményen volt a *Pesti Napló*, mondván, hogy „a kiállító művészek nem egy csapatba valók, csak úgy gyűjtötték őket össze egy csoportba. A fülkerendszer alapján, nem művészi meggyőződésük szerint. A terem csupa fülke, s mindegyikbe egy-egy művészek gyűjteményes kiállítása juthat. Fiataloké, akik bemutatkoznak, idősebbeké, akik beszámolnak” (GERŐ).

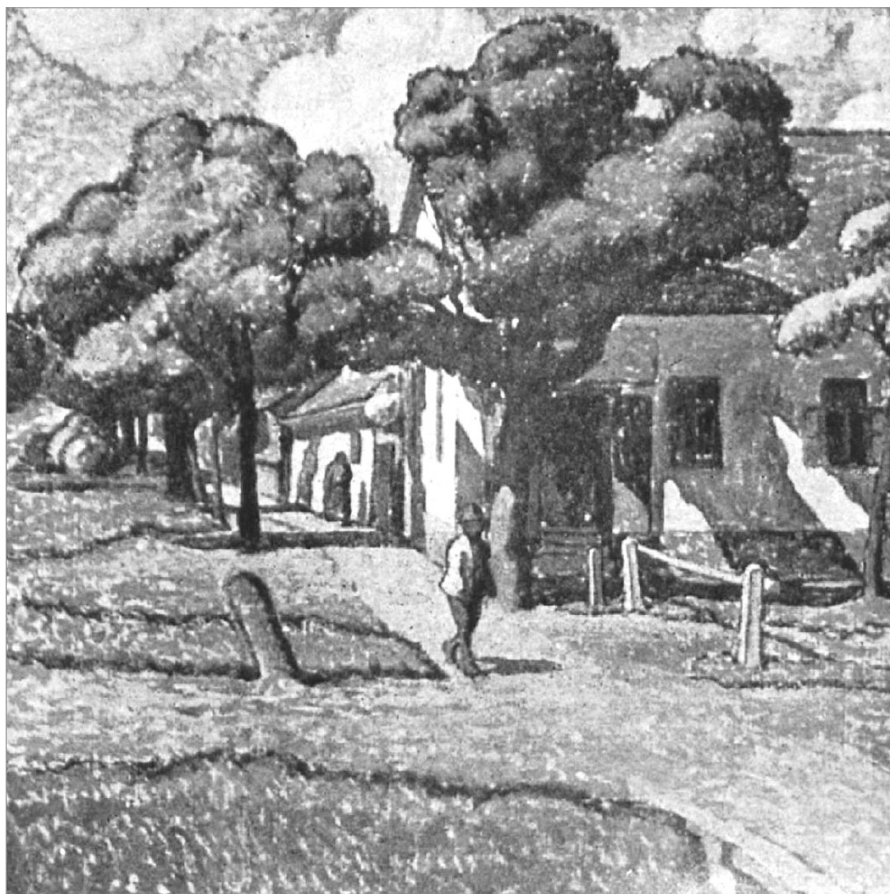
A Művészház második tárlatán a nagyteremben a legújabb műveivel mutatkozott be Götz B. Ernő, Honti Nándor, Körmendy-Frim Jenő, Pechán József, Réthy Károly, Réthy Károlyné, Szigeti Jenő, Wallesnő-Gyenes Gitta és Körmendy-Frim Ervin (GRAFIKUSOK TÁRLATA). A sajtó eltérő megítélése ellenére is, szinte valamennyi lap affirmatív módon számolt be Pechán alkotásairól, művészetéről. A *Népszava* két nagybányai festő alkotásait emelte ki: Pechán Józsefét és Szigeti Jenőét (UJ KIÁLLÍTÁS A MŰVÉSZHÁZBAN; TÁRLATOK 1910a; TÁRLATOK 1910b: 5). Sőt, a Művészház második tárlatának meglepetése:

„Pechán Józsefnek, egy nagyszabású fiatal festőnek mintegy 15–20 darabot kitevő képgyűjteménye, amelynek mindenik darabja most került először a nyilvánosság elé. Nagy tudású és jó szemű fiatalember ez a Pechán, akit csak a műcsarnoki előregedettség irigykedése tudott eddig megtartani az ismeretlenségben” (TÁRLATOK 1910b: 5).

Az *Élet* a tárlat anyagából festők és Körmendy-Frim Jenő szobrász munkáit tartotta említésre méltónak:

„Pechán rajzolni nagyon tud és mint kolorista is elsőrangú tehetség. Baden utcájával, Majálisával a legjobb magyar munkák között is sikerrel állaná meg a helyét” (A MŰVÉSZHÁZ MÁSODIK KIÁLLÍTÁSA 90).

A *Budapesti Hírlap* kritikusa szerint ő „a virágok kedvelője. *Majális* című képén a levegő és a napfény ragyogó tisztasága és az alakok közvetlensége ragadja meg a nézőt” (MŰVÉSZHÁZ). A *Pesti Hírlap* tudósításában kiemeli, hogy „jó rajztudás és mozgás jellemzi Pechán József »Majális«-át és »Napsütés« című vásznát” (MŰVÉSZHÁZ – DILETTÁNS HÁZ). A *Magyarország* meglátása szerint a tárlaton bemutatott alkotások azt bizonyítják, hogy „Pechán József nem stilizál, nem dekorál, ő megmarad koloristának, de jól is teszi, mert színekben rendkívül gazdag, finom, izléses és elegáns művészete erre valósággal predestinálja. Őszi rózsái, krizantémumjai szemet gyönyörködtető művészi produktumok” (MAGYAR 10). *Az Újság* sem fukarkodott Pechán dicséretével. Azt írta róla, hogy „talán a legjobb rajzoló az egész tárlaton. Ez a rajz azonban feltűnés nélkül vonul meg a lényeg alatt, az üde érzés a

Pechán József: *Falusi utca* (PECHÁN 1912a)

friss kivitel alatt, akár nagyon szép *Badeni utcá*-ját, akár *Majálisát* nézzük” (A MŰVÉSZHÁZ KIÁLLITÁSA).

Ennyi dicsérő szó után világos előttünk, hogy Pechán József a Művészház második tárlatán már teljes egészében befutott művész, hiszen sokkal ismeretebb festők alkotásait a sajtó szinte említésre sem méltatta. Őt akkor, léptenyomon, a nagybányai iskola tagjai között tartották számon, sőt a tárlatra is onnan küldte el képeit. *A Hét* megfogalmazása szerint „a nagybányaiak közül Pechán József mint ragyogó palettájú kolorista” (A MŰVÉSZHÁZ UJ KIÁLLITÁSA) mutatkozott be.

Az idő tájt formatervezéssel is megpróbálkozott, díszes meghívókat tervezett, megrendelésre. 1910-ben például a Budapesti Kerületi Munkásbiztosító Pénztár tisztviselőinek 1910. március 5-ére tervezett táncestélyére készített meghívót, amelyet egyik olajfestménye díszített, s amely a korabeli sajtó dicséretét is kiérdemelte (A BUDAPESTI KERÜLETI MUNKÁSBIZTOSÍTÓ 14).

Ugyanakkor otthon, a Verbászi Állami Gimnázium tanulóit képeinek kisorsolásával segítette. Így 1911-ben egyik festménye 65 koronáért cserélt gazdát, s ezt az összeget Wickert Dániel nyolcadikos gimnazista megsegítésére fordították (SZÉKELY 113).

Az első világháborút megelőző két év (1912 és 1913) volt Pechán számára a legtermékenyebb és legsikeresebb, mintha csak érezte volna, hogy csakhamar olyan mostoha idők következnek, amelyek majd megakasztják művészi pályáját. Ebben a két évben sikerült neki kivívnia a fővárosi kritikusok elismerését, de valóra váltania régi vágyát is, hogy bemutatkozzon a hazai, bácskai közönségnek.

1912-ben dinamikus évkezdés volt a Művészházban: február 2-án rendezték meg a hatodik csoportos kiállítást, amelyen nyolc fiatal képzőművész mutatkozott be: Csáktornyay Zoltán, Egry József, Götz B. Ernő, Kornai József, Körmendy-Frim Ervin, Pechán József, Schütz Julcsa és Ziffer Sándor (KÉPZŐMŰVÉSZET). *A Hét* írta a tárlatról, hogy az „nagyon kellemes, kedves és szimpátikus. Fiatal magyar piktorokat hoz közelebb a közönséghez, olyanokat, akik nem egészen ismeretlenek ugyan, de alkalom hiányában még nem igen esett róluk fontosabb és jellemző beszéd, pedig megérdemlik, sőt megkövetelik, hogy szembenézzen velük az ember és megmondja őszintén, hogy mit gondol az értékükről. És állják a kritikát. [...] ...ezek a művészek modernek és fiatalok, de fiatal modernségükben van valami komoly, biztos elem, amely felfokozza a bizalmunkat s eleve biztosítja a számukra az elismerésünket. Ezek a piktorok tudnak, a jelszavuk immár nem a sörényes találgatás, hanem a szorgalmas munka közben szerzett tapasztalat” (PREUX 77–78). A kritika ezúttal is következetesen Pechán alkotásait dicsérte. *A Budapesti Hírlap* szerint mindenekelőtt Pechán munkái keltették fel az érdeklődést:

„Lent él a délvidéken, a hol a nap sugarainak vakító fényáradatában a tárgyak szinesebbeknek, melegebbeknek látszanak s a hol az izzó szinpompa olyan hatásokat tud kiváltani, a melyekhez a mi szemünk szokva nincsen. Pechánnak sikerült több vásznán a fénynek ezt az erejét minékünk is érzékelhetővé tenni: szinei tiszták és ragyogók s ezért a tulajdonságáért hibáit is szívesen megbocsátjuk. Figyelemreméltó az *Ülő nő* című akttanulmánya....” (A MŰVÉSZHÁZ KIÁLLÍTÁSA).

Az Ujság értékelése szerint „Pechán József a primér színü nagy foltokat szereti. A képein valósággal virit a sárga, a kék. A színekkel dekoratív módon bánik, szinte plakátszerűen. Igen sikerült festménye a »Bácskai szüret«, meg a »Haditanács« című” (NYOLCZ FIATAL KIÁLLÍTÁSA A MŰVÉSZHÁZBAN). *A Hét* kritikusa a kiállítás kapcsán úgy ítélte meg, hogy „erős színhatású, merész kontrasztokra épített képei sem izgatják fel a laikust sem, a hozzáértő pedig szíves-örömet konstataálja, hogy a modern piktúra egy nagyon erős, kiforrott, kész tudású harczost nyert Pechán Józsefben. Kissé tulerős talán, kicsit nyers, de impozánsan biztos és határozott” (PREUX 78).

Az Ungármegyei Közművelődési Egyesület meghívására a Művészház 1912. március 17-én gyűjteményes kiállítást rendezett Ungvárott, a megyeháza dísztermében. Pechán ezen a tárlaton is képviseltette magát, méghozzá igen sikeresen (A MŰVÉSZHÁZ KIÁLLÍTÁSA²). Az *Ung* című lap szerint kimagaslott „sötét tonusu árnyékaival és a lila és kék színeknek tobzódása mellett élethü rajzaival” (ANTAL 2).

„Pechán pompásan rajzol, szinei tüzesek, egy kompot és lovakat ábrázoló képe egyenesen bravuros, aktja bámulatos reflexeket tükröztet vissza és úgy hat, mintha rezgő ecsetrovátkákból, szívárványszínekből alakult volna ki” (KÖSZÁLÁSOK 4).

A Határszéli Ujság meglátása szerint az ungvári tárlaton „feltűnik szépségével Pechán József »Utcája«, mely rendkívül becsületes, komoly munka. A nyugodt valóöröket keresi, s bár a színek keresésében nyugtalannak látszik, harmónikus és dekoratív, egyike a legértékesebb talentumoknak” (VIDOR 3).

Az ungvári kiállításon egyébként Pechán József személyesen is megjelent Rózsa Miklós, Kónyay Elemér, Kádár Béla, Papp Aurél és Szigeti Jenő festőművészek társaságában (VERNISSAGE 3), s *Utca* című képére vevő is akadt. 1912 áprilisának elején 200 koronáért kelt el (KÉPELADÁSOK). Egyébként a Művészház közlönye, a *Kultura* még 1912-ben három Pechán-képet közölt illusztrációként (*Falusi utca; Szüret a Bácskában; Az igazság tűz, mely világít*

és éget), ami szintén festőnk népszerűségéről tett tanúságot (PECHÁN 1912a; PECHÁN 1912b; PECHÁN 1912c).

1912. május 27-én a Művészház budapesti, „zsűrimentes” tárlatán Bíró Mihály plakátraajzoló munkái mellett néhány fiatal magyar festő alkotása is közszemlére került. A sajtóban olvassuk, hogy „[a] jobbak közé tartozik [...] Pechán József három arcképe” (MŰVÉSZHÁZ 1912).

Addigi munkássága elismerésének jeleként 1912. május 31-én beválasztották öt négy fiatal festőművész társával együtt a Művészház művésztanácsába (A MŰVÉSZHÁZ ÜGYE, A MŰVÉSZHÁZ KÖZGYŰLÉSE).

Az 1913-as év is eléggé gazdag és sikeres volt Pechán számára.

1913. január 24-én rendezték meg nagy pompával a Művészház palota-felavató kiállítását a Rózsa utcában (KÉZDI). Azon Pechán József is kiállította munkáit. Az egyik figyelemfelkeltő munkáján „egy bájos Biedermeier-kettős portrait színeit mártotta ultraviolába és zöldbe” (uo.). Ezen a tárlaton – a *Határszéli Ujság* értékelése szerint – Pechán József képei nagy feltűnést keltettek (A MŰVÉSZHÁZ 1913).

BÁCSKAI TURNÉN 1913-BAN

Nem sokkal később itthon, Bácskában is bemutatta alkotásait: vándorkiállítás megrendezésére kapott meghívást Újverbászról, Palánkáról és Zomborból (PECHÁN 1913²). A *Magyarország* című lap ezt így harangozta be:

„Pechán József, az ismert fiatal festőművész, akinek a Művészházban rendezett gyűjteményes kiállítása a tavasszal osztatlan sikert aratott, felhívást kapott szülővármegyéjének, Bács-Bodrogmegyének városaitól, hogy kollektív kiállítását vándorkiállítás keretében ott is mutassa meg. A kiállítást, melynek anyaga a kitűnő művész kétévi munkásságát tükrözi vissza és mintegy 100 képből áll, három helyen fogják bemutatni és pedig e hó 16-tól 26-ig a művész állandó tartózkodási helyén, Újverbászon; március 2-től 7-ig szülővárosában, Palánkán és március 16-tól 24-ig a vármegye székhelyén, Zomborban. Bács-Bodrogmegye társadalma nagy szeretettel várja a megye legismertebb festőművészt, aki bár a fővárosi kiállításokon már jóhangzásu nevet szerzett magának, odahaza most, hosszú évek után mutatkozik be, úgy hogy az első kollektív vándorkiállítás a legszebb siker reményével nézhet a vasárnap-i vernissage elé” (PECHÁN 1913b).

A verbászi kiállításról olvassuk, hogy „a »Művészház« f. hó 16-tól 20-ig Újverbász bácsmegeyi községben Pechán József festőművész képeiből

gyűjteményes kiállítást rendezett a kaszinó nagytermében. A kiállításon 100 kép került expozícióra. A kiállítást f. hó 16-án este 8 órakor nagyszámu közönség jelenlétében Kiss Gyula községi jegyző tartalmas beszéddel nyitotta meg, a kiállítás bezárultáig 46 képet vettek meg a gyűjteményből. Pechán József még Palánkán és Zomborban fogja képeit kiállítani” (PECHÁN 1913a).

1913 júliusában (többedmagával) Magyarakanizsán is kiállított. A *Pesti Hírlap* szerint „[a] Bácsmegyei Műkedvelő Festők, Rajzolók és Képfaragók Egyesülete kéпкиállítást rendezett Magyarakanizsán, amelyet vasárnap délután nyitott meg dr. Batta Péter egyesületi elnök a város közönségének élénk részvétele mellett. A kiállított képek közül Pechán József, Szappanos Béla, Limbeck Elek, Bicskei Péter és Bicskei Mihály festményei a legjobbak, azonkívül dr. Batta Péter karrikaturái, aki valóságos mester ebben a zsánemben” (KÉPKIÁLLÍTÁS).

Végezetül, 1913 decemberében a Művészház téli műtárlatán is a „szabad művészek csoportjában” Pechán is részt vett. Ott a *Bocskorjavító Szarajevóban* című nagyobb méretű képével hívta fel magára a figyelmet (TÉLI).

Pechán József: *Szüret a Bácskában* (PECHÁN 1912b)

1914 februárjában, néhány hónappal az első világháború kitörése előtt, egy palicsi festőkolónia ötletét osztotta meg a *Bácskai Hírlap* olvasóival (PECHÁN 1914). 1914 májusában már itthonról köszöntötte táviratban Rippl-Rónai Józsefet, aki a bécsi Künstlerhaus tavaszi tárlatán elnyerte a kiállítás legnagyobb díját, az osztrák állami nagy aranyérmét (RIPPL-RÓNAI). A távirat szövege így szólt: „Bécsben aratott sikerek engem őszinte örömmel töltenek el, bensőmben önökkel együtt ünnepelek” (uo.).

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ, AZ IMPÉRIUMVÁLTÁS ÉS PECHÁN HALÁLA

Azután jött a háború minden megpróbáltatásaival egyetemben, és Pechánból – egy rövid időre – hadifotós, hadirajzoló lett. Egészségi állapota miatt azonban nem sokáig maradhatott a hadsereg kötelékében. Csakhamar leszerelt, és verbászi műtermének magányában, visszavonultan alkotott. 1922. március 6-án fél hét tájt, szívszélhűdésben hunyt el a verbászi kaszinóban – negyvenhét éves korában (PECHÁN 1922). A *Magyarország* című lap egy rövid, négy soros hírben tudatta egykori magyarországi barátaival, hogy életpályája lezárult (uo).

Az impériumváltás után jórészt csak barátai őrizték emlékét, főképpen Szenteleky Kornél.

De furcsamód, 1932-ben Erdélyben Molter Károly ébresztgette emlékét az *Erdélyi Helikon*ban közölt esszéjében, amelyben *Az utolsó gyufa* című festményét tematizálta:

„...már gyermekkoromban láttam Bécsben egy képképzőművész kiállításán. Impresszionista merészségek, nyers és izmos aktok, zavaros allegóriák közül egy genre-kép vitte el a győzelmi pálmát: az a bizonyos suszterinas egy félig kész fal mögött nagy titokban cigarettára gyújt az utolsó gyufával nadrágja fenekén. A festő, Pechán József, rég meghalt, de az a komikus cipészlegényke, oldalán a kötelezőn, lelógó újpapuccsal, bizony sok elmélet irányát élte túl. Több volt egy értekezésnél, szellemes szikra volt az életből. A jury, a szakértők, én, a gyermekifjú mulattunk rajta mind, meg is hatódtunk, pedig-pedig odahaza sokszor láttam, amikor inasbarátaim rágyújtottak titokban és gyufát spórolva a szomszédos épülő házban. Az életből jelentéktelen emlék Bécsben, egy tárlaton egyszerre fontossá lett. Művészi igazsággá, meglepő föloldássá a gyermekkori bűnbeesés szorongása alól. A suszterinas mint művészi tárgy legyőzte az életbeli suszterinast, – ha nem is éppen essay alakjában” (MOLTER 113).

Pechán mostoha időkben távozott az élők sorából, viszonylag fiatalon, alkotóerejének teljében, azzal, hogy a halálát megelőző néhány (háborús) év sem bizonyult számára éppen túllontúl gyümölcsözőnek. Az 1913-ban megrendezett tárlata volt az egyedüli, amelyen idehaza kellőképpen bemutatkozhatott. A háború, valamint az azt követő események nemigen kedveztek emléke ápolására, képzőművészeti alkotásai népszerűsítésére, bemutatására. Mindenképpen érdekes adat azonban, hogy a második világháború vége felé, 1944 tavaszán festményeit ismét élvezhette a műértő közönség, ezúttal Szegeden. Ugyanis 1944. március 19-én nyílt meg Szegeden egy nagyszabású képzőművészeti kiállítás (a Délvidéki Szellemi Találkozó keretében), amelynek szervezésében a szegedi művészek mellett a Délvidéki Szépművészeti Céh is részt vett. Azon többek között bemutatásra kerültek Gyelmis Lukács, Jakobtsits János, Balázs G. Árpád, Hagyik István, P. Petrich Katalin, Erdey Sándor, E. Tóth Irma, Gábor Zoltán, Ács József, Becskerek Szabó György, Csávosi Sándor, Ruzicska Pál, Oláh Sándor, Zombori Kiss István, Tussay Gábor, Pandur Lajos, Baranyi Károly, Sz. Veszely Ilona, Schulteisz Sándor, Milan Konjović, valamint Pechán József, Pechán Béla, Trillsam Márton és Leopold Pál alkotásai is (SZERVÁNSZKY).

Szervánszky Jenő meglátása szerint „[a]z újverbászi német származású Pechán József nagy időközökben készült itt bemutatott munkái stílusbelileg is nagy távolságban vannak egymástól. A kezdetben naturalistának indult festő, későbbi éveiben végigpróbálta az akkori lehetőségek sok változatát, anélkül, hogy valamelyiknél megállapodott volna. Befejzettséget ezért egyiken sem kapunk, de törekvésének komolyságához kétség nem fér. Talán a környezet, a művészet kifejeződéseihez annyira szükséges szellemi levegő hiányzott ahhoz, hogy maradéktalanul kifejezhesse magát és ne csak utalásokat, hanem szándékának kész eredményeit is láthassuk” (SZERVÁNSZKY 283).

A kiállítás kapcsán, Pechán József alkotásait értékelve, Dorogi Imre azon a véleményen volt, hogy „komoly tudású festő, szigorúan tárgyyszerű megfigyeléseit széles, erőteljes ecsetkezeléssel adja vissza minden érzelgőség nélkül” (DOROGI 192).

IRODALOMJEGYZÉK

ANTAL Miklós 1912. Séta a Művészház kiállításán. In: *Ung*, 12., 1–2.

BOROVSKY Samu (szerk.) é. n. [1909]. *Bács-Bodrog vármegye II. 80 műmelléklet, 249 képpel, ezek között 21 egész oldalas autotípus és 1 színnyomat*. Országos Monografia Társaság, Budapest

A BUDAPESTI KERÜLETI MUNKÁSBIZTOSÍTÓ Pénztár tisztviselőinek... 1910. In: *Budapesti Hírlap*, 25., 14–15.

- DOROGI Imre 1944. A Délvidéki Szellemi Találkozó keretében rendezett képzőművészeti kiállítás. In: *Délvidéki Szemle*, 4., 190–192.
- GERŐ Ödön 1910. A művészház tárlata. In: *Pesti Napló*, 7., 7.
- GRAFIKUSOK TÁRLATA 1910. In: *Népszava*, 4., 6.
- KÉPELADÁSOK a „Művészház” kiállításán 1912. In: *Határszéli Ujság*, 14., 4.
- KÉPES levelezőlapok 1899. Magyar művészek alkotásai után. In: *Budapesti Hírlap*, 342., 35.
- KÉPKIÁLLÍTÁS Magyarokánizsán 1913. In: *Pesti Hírlap*, 157., 6.
- KÉPZŐMŰVÉSZET 1912. In: *Budapesti Hírlap*, 25., 15.
- KERÉKPÁRVERSENY Verbászon 1900. In: *Pesti Hírlap*, 272., 8.
- KÉZDI 1913. A „Művészház” felavató kiállítása. In: *Pesti Hírlap*, 20., 10.
- KŐSZÁLÁSOK a fővárosban 1912. [A cikk szerzője: gj.] In: *Ung*, 8., 4–5.
- LYKA Károly 1906. A Mücsarnokból. In: *Új Idők*, 17., 404–406.
- MAGYAR Elek 1910. A Művészház második kiállítása. Budapest, január 8. In: *Magyarország*, 7., 9–10.
- MAGYAR kiállító művészek névsora 1899. In: *Mücsarnok*, 22., 345–348.
- MAGYAR MŰVÉSZET – levelezőlapokon 1899. In: *Mücsarnok*, 30., 472.
- MOLTER Károly 1932. Suszterinastól az essay-ig. Válasz az *Erdélyi Helikon* ankétjára. In: *Erdélyi Helikon*, 2., 113–115.
- MŰVÉSZHÁZ – DILETTÁNS HÁZ 1910. [A cikk szerzője: k. k. l.] In: *Pesti Hírlap*, 7., 9.
- A MŰVÉSZHÁZ (Művészeti Egyesület) 1911. In: *Kultura*, 16., [1–3.]
- MŰVÉSZHÁZ 1912. In: *Budapesti Hírlap*, 124., 14.
- A MŰVÉSZHÁZ 1913. In: *Határszéli Ujság*, 4., 4.
- A MŰVÉSZHÁZ KIÁLLÍTÁSA 1910. [A cikk szerzője: Y–n.] In: *Az Ujság*, 7., 17.
- A MŰVÉSZHÁZ KIÁLLÍTÁSA 1912a. [A cikk szerzője: r. e.] In: *Budapesti Hírlap*, 28., 14–15.
- A MŰVÉSZHÁZ KIÁLLÍTÁSA 1912b. In: *Ung*, 11., 4.
- A MŰVÉSZHÁZ KÖZGYÜLÉSE 1912. In: *Budapesti Hírlap*, 128., 13.
- A MŰVÉSZHÁZ MÁSODIK KIÁLLÍTÁSA 1910. [A cikk szerzője: M.] In: *Élet*, 3., 90–91.
- A MŰVÉSZHÁZ UJ KIÁLLÍTÁSA 1910. In: *A Hét*, 3., 48.
- A MŰVÉSZHÁZ ÜGYE 1912. In: *Nagybányai Hírlap*, 22., 4.
- MŰVÉSZHÁZ 1910. In: *Budapesti Hírlap*, 7., 17.
- NYOLCZ FIATAL KIÁLLÍTÁSA A MŰVÉSZHÁZBAN 1912. [A cikk szerzője: e. a.] In: *Az Ujság*, 28., 17.
- PECHÁN festőművész halála 1922. In: *Magyarország*, 62., 6.
- PECHÁN József 1912a. Falusi utca. [Pechán József festménye.] In: *Kultura*, 4., 227–228.

- PECHÁN József 1912b. Szüret a Bácskában. [Pechán József festménye.] In: *Kultura*, 4., 239–240.
- PECHÁN József 1912c. Az igazság tüze, mely világít és éget. [Pechán József festménye.] In: *Kultura*, 4., 253–254.
- PECHÁN József 1914. Művésztelep Palicson. In: *Bácskai Hírlap*, 26., 3.
- PECHÁN József gyűjteményes kiállítása Ujverbászon 1913a. In: *Az Ujság*, 47., 18.
- PECHÁN József kollektív kiállítása 1913b. In: *Magyarország*, 40., 11.
- PREUX, Jean 1912. Művészház. In: *A Hét*, 5., 77–78.
- RIPPL-RÓNAI üdvözlése 1914. In: *Somogyi Hírlap*, 102., 2.
- SÉTA a tavaszi tárlatban 1899. (Kritika nélkül.) In: *Hazánk*, 89., 1.
- SZÉKELY Sándor (összeáll.) 1912. *Az Ujverbászi Főgimnázium Értesítője*. Boros György Könyvsajtója, Ujverbász
- SZERVÁNSZKY Jenő. 1944. Délvidéki képzőművészeti kiállítás Szegeden. In: *Délvidéki Szemle*, 6., 280–283.
- TÁRLATOK 1910a. In: *Népszava*, 7., 5.
- TÁRLATOK 1910b. In: *Népszava*, 8., 4–5.
- A TAVASZI SZALON 1899. IV. Festők és szobrászok. [A cikk szerzője: –] In: *Magyar Ujság*, 117., 4.
- TAVASZI tárlat 1906. [A cikk szerzője: yr.] In: *Magyarország*, 89., 2–3.
- TÉLI műtárlat 1913. In: *Pesti Hírlap*, 285., 8.
- ÚJ KIÁLLÍTÁS A MŰVÉSZHÁZBAN 1910. In: *Népszava*, 2., 5.
- VERNISSAGE 1912. In: *Határszéli Ujság*, 12., 3–4.
- VIDOR Marczli 1912. A tárlat. In: *Határszéli Ujság*, 13., 2–3.

ABSTRACT • It seems that the Budapest Spring Salon collection exhibition of April 1899 was instrumental in establishing Pechán's popularity. The exhibition, which spanned twelve rooms, featured a collection of works by over two hundred and twenty Hungarian painters, including Pechán's inaugural success, entitled *The Last Matchstick*. This study aims to provide a concise overview of his artistic career prior to the First World War, with a focus on his joint exhibitions with the emerging Hungarian artists of the period and the assessments provided by contemporary art critics. In February 1914, a few months before the outbreak of the First World War, József Pechán proposed the establishment of a painting colony in Palics (Palić) to the readership of the "*Bácskai Hírlap*", and in May of that year he sent a telegram from his home to congratulate József Rippl-Rónai, who had been awarded the Austrian State Grand Gold Medal, the highest prize of the exhibition, at the spring exhibition of the Künstlerhaus in Vienna. During the war, Pechán temporarily adopted the role of war photographer and sketcher, a vocation that his health

precluded him from maintaining over an extended period. He was eventually discharged from the army and passed away a few years later from heart failure at the age of forty-seven in the casino in Vrbas on March 6th, 1922. A short, four-line article in the newspaper “*Magyarország*” informed his former friends in Hungary that his life had come to an end. Following the change of empire, his memory was largely kept alive only by his friends.

KEY WORDS • József Pechán, The Last Matchstick, painters of the Artists’ House

SAŽETAK • Čini se da je koleksijska zbirka budimpeštanskog Prolećnog salona u aprilu 1899. godine pokrenula Pehana na putu popularnosti. Tada je u dvanaest sala više od dvesta dvadeset mađarskih umetnika izložilo nekih šest stotina slika. Među njima je bila i njegova prva uspešna kreacija, *Poslednja šibica*. Ovaj rad pokušava da ocrta njegovu malo poznatu umetničku karijeru pre Prvog svetskog rata, uzimajući u obzir njegove zajedničke izložbe sa svojim savremeniciima, mladim mađarskim umetnicima, a takođe se bavi ocenama savremenih kritičara umetnosti. U februaru 1914. godine, nekoliko meseci pre izbijanja Prvog svetskog rata, Jožef Pehan je podelio ideju osnivanja slikovne kolonije na Paliću sa čitaocima lista „*Bácskai Hírlap*”, dok je u martu iste godine već od kuće – putem telegrama – čestitao Jožefu Rippl-Ronajju, koji je na prolećnoj izložbi bečkog Kunsterhausa osvojio najveću nagradu izložbe, Veliki državni orden Austrije. Usred ratnih nedaća, naš slikar je nakratko postao ratni fotograf i crtač. Međutim zbog svog zdravstvenog stanja nije dugo ostao pri vojsci. Demobilisan je, pa nakon nekoliko godina, 6. marta 1922. godine oko sedam časova, u svojoj četrdeset-sedmoj godini, umro je od zastoja srca u vrbaskom kasinu. List „*Magyarország*” je u kratkoj vesti od svega četiri reda obavestio njegove nekadašnje prijatelje u Mađarskoj o završetku njegovog životnog puta. Nakon promene vlasti su u najvećem delu samo njegovi prijatelji čuvali njegovo sećanje.

KLJUČNE REČI • Jožef Pehan, Poslednja šibica, Dom umetnosti i njegovi povezani slikari

Beérkezés időpontja: 2024. november 27,
Elfogadás időpontja: 2024. december 10.